

UOT 47.82.9; 82-93; 087.5; 316.37

UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA HEYDƏR ƏLİYEV OBRAZI

Səadət Arif qızı Ağakışiyeva
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Mingəçevir Dövlət Universiteti
saadat.aghakishiyeva@mdu.edu.az

Xülasə: Tarixin yetişdirdiyi böyük tarixi liderlərdən olan Heydər Əliyevin şəxsiyyəti, siyasi ideologiyası uşaq ədəbiyyatına gətirilmiş, tərənnüm edilmişdir.

Məqalədə uşaq ədəbiyyatında Ümummilli Liderin obrazına həm nəsrədə, həm də poeziyada müraciət edildiyi qeyd olunur. Nəsrə yazılan əsərlərə nisbətən poeziyadan yaranan nümunələrin sayının nisbətən çox olduğu müəyyənləşdirilmişdir. Yaradılan bədii nümunələrdə Ulu Öndərin bədii obrazına müxtəlif istiqamətlərdən yanaşılır. Heydər Əliyev haqqında yazılan şeirlərdə Ümummilli Lider həm tarixi yaradan, həm də tarixin yaratdığı şəxsiyyət kimi təsvir edilir, onun xilaskarlıq missiyası önə çəkilir. Ulu Öndər haqqında yazılan şeirlərdən bəzi nümunələr verilərək, təhlil olunur. Zahid Xəlil silsilə şeirlərində ümummilli liderə “el babası”, Mirvarid Dilbazi “oğul” deyə müraciət edir. Xəlil Rza Ulutürkün Heydər Əliyevə həsr etdiyi silsilə şeirlərdə Ulu Öndərə olan sevgisi, sədaqəti, onu siyasi lider kimi qiymətləndirmək əzmi sona qədər özünü hiss etdirir. “Dədə Heydər – Atatürk” şeirində şair Heydər Əliyev və Atatürk şəxsiyyətini eyniləşdirir.

Heydər Əliyev obrazı həmçinin uşaqların bir şəxsiyyət kimi formalaşmasında, tərbiyə olunmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Nəticədə belə qənaətə gəlinir ki, Ulu Öndərin uşaq ədəbiyyatında yaradılan Azərbaycanın bütövlüyünü təmin edən, güclü, müstəqil, demokratik dövlət qurmağı bacaran, vətəninə, elinə, ədəbiyyatına, mədəniyyətinə ürəkdən bağlı olan, bütün zərbələrə sinə gərən qəhrəman kimi görünür.

Açar sözlər: uşaq ədəbiyyatı, Ulu Öndər, Heydər baba, şəxsiyyət, tərbiyə

Giriş

Bir xalqın tarixini, məişətini, mədəniyyətini, yetişdirdiyi tarixi şəxsiyyətlərin həyatını araşdırarkən tədqiqatçılar başqa elm sahələri ilə yanaşı ədəbiyyata da müraciət edirlər. Çox zaman bədii ədəbiyyat tədqiqatçıları üçün zəngin material verir, çünki burada xalqın çoxəsrlik tarixi, mədəniyyəti tərənnüm edilir, tarixi şəxsiyyətləri, tarixin böyük fəthləri ədəbi qəhrəmana çevrilir. Tarixin yetişdirdiyi böyük tarixi liderlərdən olan Heydər Əliyevin də şəxsiyyəti, siyasi ideologiyası ədəbiyyata gətirilmiş, tərənnüm edilmişdir. Ümummilli Liderin həyatını tam şəkildə əks etdirən bütöv bədii əsər olmasa da, onun xilaskarlıq missiyası, məğlubedilməz şəxsiyyəti poeziyamızda yeni istiqamət formalaşdırılmışdır.

Heydər Əliyev obrazı uşaq ədəbiyyatında

Heydər Əliyevin uğurlu siyasətinin bir istiqamətini gənclər və uşaqlar siyasəti təşkil edirdi. Ümummilli lider bütün ağır və çətin iş rejimində uşaqları diqqətindən kənar saxlamırdı. Bu məsələ Azərbaycan ideologiyasının tərkib hissəsi idi, çünki uşaqlar gələcək Azərbaycanı qoruyacaq, onun adını zirvələrə qaldıracaqdı. Ümummilli lider uşaqların qayğıları, problemləri, mənəvi-əxlaqi tərbiyəsi məsələlərini daim diqqət mərkəzində saxlayırdı. Uşaqların Beynəlxalq Müdafiəsi Günü ilə bağlı keçirilən tədbirlərdə mütəmadi olaraq, hər il iştirak edən Heydər Əliyev çıxışlarında Azərbaycanın sabahı olan uşaqların sağlamlığının qorunmasını, onların təhsil almasını, layiqli vətəndaş kimi formalaşmalarını prioritet məsələ kimi dilə gətirirdi.

Azərbaycan adını yüksəklərə qaldırmaq, dünyaya tanıtmmaq, bu adı əbədi qoruyub saxlamaq kimi müqəddəs bir amala ömrünü həsr etmiş Heydər Əliyev obrazının yaradılması, onu təhrif etmədən olduğu kimi oxucuya təqdim edilməsi çətin və qürurverici bir prosesdir. Sənətkar ciddi söylə çalışmalı, gerçək Heydər Əliyevi, onun ideologiyasını xalqa olduğu kimi çatdırmalıdır. Bu iş

kiçik oxucular üçün görülürsə, sənətkardan daha çox məsuliyyət tələb olunur, işin ağırlığı daha da artmış olur. Ulu Öndərin obrazı yaradılarkən kiçik oxucuların yaş, qavrama xüsusiyyətləri nəzərə alınmalı, sənətkar həqiqətlərlə oxucunu maarifləndirməklə yanaşı, onu sevdirməli, rəğbət oyatmalıdır.

Heydər Əliyevin uşaq ədəbiyyatındakı obrazına nəzər yetirsək o, xilaskar, varlığı ümid və nicat vəd edən, Azərbaycanın özünəqədərki milli dövlətçilik, idarəçilik təcrübəsini təkcə həmfikirlərinə deyil, həm də opponentlərinə qəbul etdirən bir şəxsiyyət, xalqının qəhrəmanı, müdrik lider, ulu öndər kimi görünür [1, s. 99]. Uşaq ədəbiyyatında Ümummilli Liderin obrazına həm nəsrdə, həm də poeziyada müraciət edilmişdir. H. Əliyev haqqında onlarla hekayələr, şeirlər yazılıb. Uşaq ədəbiyyatına nəzər yetirdikdə nəsrə nisbətən poeziyada Heydər Əliyevin lirik qəhrəman kimi tərənnümünə daha çox rast gəlinir. Xəlil Rza Ulutürkün “Dədə Heydər-Atatürk”, “Vətən oğlu”, “O bizimlədir”, “Heydərdi”, Həsən Kamiloğlunun “Ey Ulu Öndər”, “Sönməz, əbədidir Heydər Əliyev”, Rafiq Yusifoğlunun “Rəhbərin heykəli”, “Ulu Öndər”, Rüstəm Sadiqlinin “Bir işıq doğdu yurda o vətənə gələndə”, Qabil Ədalətin “Ulu bir sərkərdə, ulu bir öndər”, Zəlimxan Yaqubun “Bir dəhi doğulub gəldi dünyaya”, Leyla Əliyevanın “Ulduzlar”, Fəridə Ləmanın “Onu zaman seçib”, Elşad Baratın “Heydər baba”, Oqtay Zəngilanlının Ulu Heydər”, “Millət atası”, “Bir millət, iki dövlət”, Zahid Xəlilin “O gecə”, “Heydər körpüsü”, “Oxu, Surxay” və s. şeirlərdə Ulu Öndərin bədii obrazına müxtəlif istiqamətlərdən yanaşılır. Bu şeirlərdə müxtəlif fikirlərə diqqət çəkilir. Heydər Əliyev haqqında yazılan şeirlərdə ümummilli lider həm tarixi yaradan, həm də tarixin yaratdığı şəxsiyyət kimi təsvir edilir. Ulu Öndər xalqdan güc alan, xalqına arxalanan, xalqın inandığı, tarix yazan, xalqı gələcəyə səsləyən bir sərkərdə, general kimi müxtəlif rəqəmlərdən oxuculara təqdim olunur. Bu fikirlərə bəzən eyni nümunədə, bəzən də müxtəlif nümunələrdə rast gəlinir.

*“Vətənin dar günündə
Onun dadına çatdın.
Üçrəngli bayrağımı
Zirvələrə ucaldın.” [7].*

Rafiq Yusifoğlundan gətirdiyimiz nümunədə Heydər Əliyev xalqın xilaskarı, dar günündə onu xilas edən, bu gün özü olmasa da əməlləri ilə yaşayan bir qəhrəman kimi tərənnüm edilir.

Qabil ədalətin “Ulu bir sərkərdə, ulu bir öndər” şeirində də eyni missiya təkrarlanır. Heydər Əliyevin vətəndaş mövqeyi, xilaskarlıq missiyası təhrif edilmədən oxucuya təqdim edilir. Heydər adı dastan çevrilir, onun qüdrətini tək Azərbaycan xalqı deyil, bütün dünya bilir.

*“Heydər adı dastanlara çevrildi,
Onun qüdrətini yer üzü bildi.
Allah onu yurdumuza yetirdi,
Ulu bir sərkərdə, ulu bir öndər.” [3].*

Xəlil Rza Ulutürkün Heydər Əliyevə həsr etdiyi silsilə şeirlərdə Ulu Öndərə olan sevgisi, sədaqəti, onu siyasi lider kimi qiymətləndirmək əzmi sona qədər özünü hiss etdirir. “Dədə Heydər – Atatürk” şeirində şair Heydər Əliyev və Atatürk şəxsiyyətini millətin qüruru kimi rəngarəng əksini verə bilmişdir. Şeirdə iki qardaş dövlətin ortaq milli-mənəvi dəyərləri müstəsnalığı ilə diqqəti cəlb edir, həm də iki dövlət başçısının tərənnümü mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

*“Azərbaycan, Türkiyə...
Daş qala – qoşa səngər,
Bütün qasırgalara birləşməklə
Sinə gər.
Bu birlik qarşısında düşmən
Tük salacaq, tük...
Qucur iki sahili Dədə Heydər –
Atatürk.” [6].*

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının inkişafında müstəsna xidməti olan sənətkarlardan biri də Mirvarid Dilbazidir. Mirvarid Dilbazinin yaradıcılığının böyük bir hissəsi sovet dövrünə təsadüf

etsə də, sənətkarın yaradıcılığında Heydər Əliyev sevgisi özünü bariz şəkildə göstərir. Həmçinin Ulu Öndər də Mirvarid Dilbaziyə yüksək dəyər verirdi. Ümummillə Liderin sənətkarın 85 illik yubileyində dediyi fikirlər diqqətəlayiqdir: “Şair olmaq asan deyil. Təkcə bizim xalqımızın tarixində yox, bütün dünya xalqlarının tarixində şairlər, yazıçılar, alimlər, adətən, kişilərdən olubdur. Ancaq qadınlardan olan şairlər xüsusi hörmətə malikdirlər. Onlar gərək nə qədər yüksək istedadla malik olsunlar ki, kişilərlə bərabər səviyyədə, bəlkə onlardan da üstün səviyyəyə qalxaraq, şeirlər yazaraq, böyük şairlər dəstəsinə qoşula bilsinlər.

Əziz bacım Mirvarid Dilbazi, Siz məhz belə insansınız, qadınısınız, şairsiniz...” [5]

Mirvarid Dilbazi şeirlərində Ulu Öndərə “oğul” deyər müraciət edirdi. Bu bir ananın övladına ola sevgisindən doğurdu, bir növ sənətkar sanki Heydər Əliyevə “ərək” edirdi. “Vətənsiz oğul olmasın” şeirində o, Heydər Əliyevə minnətini, təşəkkürünü bildirir, xalqın rəhbərə olan ümidini, sonsuz sevgisini, inamını dilə gətirirdi. Mirvarid Dilbazi “Qurtardın bölümdən Azərbaycanı” şeirində Heydər Əliyevin Azərbaycana, hakimiyyətə qayıdışını alqışlayır, bunu Vətən və millət miqyasında fədailik adlandırır.

“Sən xalqa endikcə yüksələcəksən.”

“Getdi sinəməzdən Cavidin dərdi.”

“Sən ey ağıl ümman, ürəyi incə!”

“Qoymadın tökülsün sən qardaş qanı,

Qurtardın bölümdən Azərbaycanı!” [2, s. 58]

Zahid Xəlilin yaradıcılığında Heydər Əliyevə həsr etdiyi silsilə şeirləri (“Oxu, Surxay”, “Bulaq”, “O gecə”, “Əl”, “Heydər körpüsü”, “Azərbaycan xiyabanı”, “Uçaq”, “Dağlar”) var. Bu şeirlərdə müəllif Ulu Öndərdən el babası kimi bəhs etmişdir. Zahid Xəlil yalnız ümummillə liderin bədii portretini yaratmır, həmçinin onun adına salınan parklardan, bağlardan söz açır, onların gözəlliyini, əsrarəngizliyini vəsf edir. «Heydər körpüsü» şeirində uşaqlar Kür çayının üzərində yeni körpü salındığını görürlər, bu körpüyə Heydər adı verilir. Şeirdə uşaqların dilindən Heydər babanın da körpülər qurduğu, bu körpülərin Azərbaycanla uzaq ellər arasında qurulduğu deyilir. Balaca oxucular gələcəkdə bu körpülərin Ayla, Günəşlə qurulacağını ümid edirlər.

Sevinc Nuruqızının “Yaradılış” hekayəsi nəsr sahəsində Ulu Öndərin bədii portretinin yaradılmasına nümunədir. Yazıçı hekayədə xalçaçı qadınla uşaqların dialoqu vasitəsilə Heydər Əliyevin bütün həyatını xalqın rifahına həsr etdiyi, vətənin dar günündə kömək əlini uzatdığı, xalqı bir yumruq kimi birləşdirdiyi, böyük, kiçik – hamının dostu olduğunu kiçik oxucularına çatdırır.

Ulu öndər Heydər Əliyev uşaq və gənclərin müsbət mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərə malik bir şəxsiyyət kimi yetişməsinə, onların həyatda fəal mövqe qazanmalarının böyük əhəmiyyəti olduğunu daim vurğulayırdı.

Uşaqlara məhz müsbət, insani keyfiyyətləri aşılamaqla onları xeyirxah, mərhəmətli, ədalətli, zəhmətsevər, vətənpərvər, igid, vicdanlı insan kimi tərbiyə etmək olar. Bu müsbət keyfiyyətlərin formalaşmasında ədəbiyyatın rolu danılmazdır. Uşaqlar oxuduqları bədii nümunələrdəki qəhrəmanları özlərinə örnək alır, ideallaşdırır, onlara bənzəməyə çalışırlar. Heydər Əliyevin bədii ədəbiyyatdakı obrazı uşaqların tərbiyəsində böyük rola malikdir. Ailə dəyərlərinə, doğma xalqına, torpağına, vətəninə bağlılıq kimi yüksək ali keyfiyyətləri uşaqlar məhz Ulu Öndərin timsalında görüb, öyrənirlər.

Nəticə

Ulu Öndərin uşaq ədəbiyyatında yaradılan Azərbaycanın bütövlüyünü təmin edən, güclü, müstəqil, demokratik dövlət qurmağı bacaran, vətəninə, elinə, ədəbiyyatına, mədəniyyətinə ürəkdən bağlı olan, bütün zərbələrə sinə gərən qəhrəman kimi görünür. Heydər Əliyev haqqında bu günə qədər onlarla əsər yaranmış, bu gündən sonra da mənəvi-əxlaqi dəyərləri özündə əks etdirən, uşaqların yaş və qavrama səviyyəsinə uyğun əsərlər yaranmaqda davam edəcəkdir. Bu əsərlər uşaqların vətənpərvərlik, azərbaycançılıq ruhunda tərbiyəsində, milli-mənəvi keyfiyyətlərə malik şəxsiyyət kimi yetişməsində mühüm rol oynayacaqdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Bağırılı A. Azərbaycan uşaq şeirində Heydər Əliyev obrazı: tarixi gerçəkliyin bədii inikası // Azərbaycan məktəbi, № 1 (702), 2023. s. 97-102
2. Dilbazi M. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Lider, 2004. – 280 s.
3. Qabil. Ulu bir sərkərdə, ulu bir öndər. [Elektron resurs] URL: <https://portal.azertag.az/az/node/23862>
4. Məmmədli L. Ümummilli Lider Heydər Əliyev nümunəsində tərbiyə // Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu, Elmi əsərlər, cild 90, № 2, 2023. s-5-10
5. Mirvarid Dilbazinin 85 illiyinə həsr olunmuş təntənəli yubiley gecəsində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi - 24 aprel 1998-ci il. [Elektron resurs] URL: <https://lib.aliyev-heritage.org/az/7311707.html>
6. Ulutürk X.R. Dədə Heydər – Atatürk / Yeni Azərbaycan.- 2013.- 15 iyun. s. 11
7. Yusifoğlu R. Ulu Öndər. [Elektron resurs] URL: https://kayzen.az/blog/seirler_edebiyat/27646/ulu-öndər-%7C-heydər-əliyevə-həsr-olunmuş-seir.html#cut

THE IMAGE OF HEYDAR ALIYEV IN CHILDREN'S LITERATURE

S.Aghakishiyeva

doctor of philosophy in philology
Mingachevir State University

Abstract: *The personality and political ideology of Heydar Aliyev, one of the great historical leaders produced by history, was brought to children's literature and glorified.*

In the article, it is noted that the image of the national leader is addressed in children's literature both in prose and poetry. In the created artistic examples, the artistic image of the Great Leader is approached from different directions. In the poems written about Heydar Aliyev, the national leader is described as both the creator of history and the personality created by history, and his rescue mission is highlighted. Some examples of poems written about the Great Leader are given and analyzed. In his series of poems, Zahid Khalil addresses the national leader as "grandfather" and Mirvarid Dilbazi as "son". In the series of poems dedicated to Heydar Aliyev by Khalil Reza Ulutürk, his love and loyalty to the Great Leader and his determination to appreciate him as a political leader are felt until the end. In the poem "Grandfather Heydar-Atatürk", the poet identifies Heydar Aliyev and Atatürk.

As a result, it is concluded that the Great Leader created in the children's literature is seen as a hero who ensures the integrity of Azerbaijan, who is able to build a strong, independent, democratic state, who is devoted to his homeland, hand, literature, and culture, and who withstands all blows.

Keywords: *Children's literature, Great Leader, Heydar baba, personality, upbringing*

ОБРАЗ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

С.А.Агакишиева

доктор философии по филологии
Мингачевирский государственный университет

Резюме: *Личность и политическая идеология Гейдара Алиева, одного из великих исторических деятелей, созданных историей, были перенесены в детскую литературу и прославлены.*

В статье отмечается, что образ общенационального лидера обращается в детской литературе как в прозе, так и в стихах. В созданных художественных образцах

художественный образ Великого Вождя рассматривается с разных сторон. В стихотворениях, написанных о Гейдаре Алиеве, общенациональный лидер описывается и как творец истории, и как созданная историей личность, подчеркивается его спасательная миссия. Приведены и проанализированы некоторые примеры стихотворений, написанных о Великом Вожде. В своей серии стихов Захид Халил называет общенационального лидера «дедушкой», а Мирварида Дилбази – «сыном». В цикле стихов Халила Резы Улутюрка, посвященных Гейдару Алиеву, до конца чувствуется его любовь и верность Великому Лидеру и его решимость ценить его как политического лидера. В стихотворении «Дедушка Гейдар – Ататюрк» поэт отождествляет Гейдара Алиева и Ататюрка.

Образ Гейдара Алиева также важен в формировании и воспитании детей как личности.

В результате делается вывод о том, что созданный в детской литературе Великий Вождь рассматривается как герой, обеспечивающий целостность Азербайджана, способный построить сильное, независимое, демократическое государство, преданный своей Родине, руке, литературы и культуры, и кто выдерживает все удары.

Ключевые слова: детская литература, Великий Вождь, Гейдар-баба, личность, воспитание

Elmi redaktor: fil.f.d., dos. N.Manafov

Çara təqdim edən redaktor: t.f.d., dos. N.Zeynalov

Daxil olub: 27.09.2023

Çara qəbul edilib: 04.10.2023